

faktorů proměny společnosti středoevropského 19. století (od absolutismu ke konstitucionalismu, od poddanství k občanství, od zemského vlastenectví k národnímu vědomí, od tradiční společnosti ke společnosti moderní, II, s. 373–388), představuje více plastický syntetizující pohled na 19. století než mírně schematizující Urbanových 21 bodů na konci jeho citované práce, které jsou přetíženy důrazem na změny ekonomické základny a „formování kapitalistických výrobních a společenských vztahů.“¹

Dobrym zvykem u důležitých děl, jako je toto, bývá zamyšlení nad dalšími výhledy ve výzkumu a interpretacích. Na prvním místě skromně doporučuji další výzkum neoabsolutní dekády, jelikož jí je v publikaci věnován naprosto minimální prostor v podobně tradičních žánrových obrázků z doby potlačování vlasteneckých aktivit, či jejího významu pro počátky klasického kapitalismu. To je samozřejmě dáno především tím, že česká moderní historiografie stále nevyprodukovala monografii věnující se této periodě. Z toho důvodu je neoabsolutní období stále v zajetí klišé „zimního spánku“ české společnosti. Dalším doporučením by mohla být pro příště redukce tematického a metodologického rozptylu ve výkladu sledovaného období, jelikož v současné podobě publikace daleko více než jako syntéza působí spíše jako bohatě kolorovaná mozaika různých témat a přístupů, které však chybí i přes úctyhodnou délku ještě několik kroků k velkému dílu. Cestou by mohla být další snaha o užší dialog mezi socioekonomickými a kulturalistickými přístupy či, jak by řekl O. Urban „společenským bytím“ a „společenským vědomím“.² Zároveň se mi jeví jako důležité více zapojit do výkladu mlčící většinu obyvatelstva, jako vesnické vrstvy a dělnictvo či šlechtu, a sledovat proměnu jejich vztahu k velkým ideologiím 19. století či nacionalismu. Některé další výzvy si kladou autoři sami: „Historik může naznačit cesty nacionalismu, ale jeho skutečnou antropologickou genezi se mu zatím objasnit nepodařilo (II, s. 383).“

Recenzovaná práce je na českém historiografickém poli výjimečným a kvalitním projektem, který na základě bohaté literatury předložil různé možnosti čtení 19. století. Jednotlivé kapitoly jsou zpracovány pečlivě a poskytují ucelený obraz o současných trendech ve výzkumu 19. století. Ovšem k otázce dlouhé životnosti publikace či jejímu výsostnému postavení na poli historiografie českých moderních dějin po následující roky či desetiletí, jak se to povedlo dílům O. Urbana, jsem z výše naznačených důvodů spíše skeptický.

Jakub Raška

Zdeněk HOJDA – Marta OTTLOVÁ – Roman PRAHL (edd.), *Útisk – charita – vyloučení. Sociální 19. století. Sborník příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 27. 2. – 1. 3. 2014, Praha, Academia, 2015, 392 s., ISBN 978-80-200-2460-2*

Masová (industriální, „nezaviněná“) chudoba jako jeden z důsledků formování tržního hospodářství, její dobová reflexe a rezervoáry řešení se nyní staly důležitým

1 O. URBAN, *Kapitalismus*, s. 357.

2 Tamtéž, s. 12.

tématem českého dějepiscectví.³ Svůj vliv na tom má jistě i fakt, že soudobý svět je vlivem navracející se sociální otázky značně znejistěn ve své — řečeno s Bedřichem Loewensteinem — „víře v pokrok“. Sociální tematiku zvolilo za své téma také 34. plzeňské setkání odborníků a odbornic na 19. století, z něhož vzešel roku 2015 sborník, předmět této recenze. Jako doplněk ke konferenci se v Západočeské galerii v Plzni konala výstava o sociální otázce ve výtvarném umění, k níž vyšla rovněž publikace.⁴

Knihu otevírá přehledový text Miloše Havelky, ve kterém se autor zamýšlí nad koncepty (re)integrace obyvatelstva Evropy po vypuknutí modernizačního procesu rozpadu světa malých struktur. Svým tematickým a metodologickým záběrem předznamenává myšlenkovou bohatost, jež je charakteristická pro celý sborník. Ihned řekněme, že publikaci můžeme chápat jako určitý protipól (v pozitivním slova smyslu vzhledem k oběma publikacím) ke knize *Chudinství a chudoba*, již sestavili Milan Hlavačka a Pavel Cibulka z Historického ústavu AV ČR. Zatímco ta se věnuje především sociální praxi chudinské péče na lokální úrovni a v menší míře pak strategii samotných chudých ve zlepšení jejich postavení, tak zde recenzovaný sborník jde trochu jinou cestou. Samozřejmě jsou zde zastoupeny i texty věnující se dělníkům (text Stanislava Knoba o institucionalizaci stávek či nedávno zemřelého velkého historika dělnictva Jiřího Kořalky o dělnické svépomoci), chudinské péči (např. text Martiny Halířové o zrodu Zemské komise pro péči o děti) či sociální praxi chudoby (jedná se o dva vynikající texty, Jiřího Pokorného o dětské práci a Milana Hlavačky o postrku), ale většina příspěvků se věnuje především jejím reflexím a diskurzům v průběhu dlouhého 19. století.

Do nejvyšších pater intelektuálních diskuzí o modernitě a chudobě zavede čtenáře text Johannese Gleixnera o tom, jak si Tomáš G. Masaryk vydobyl na konci 19. století postavení nejprominentnějšího kritika marxismu do té míry, že se na něj jako na nemarxistu začali odvolávat v polemikách s teoretiky starého marxismu (Karl Kautsky) jako na autoritu i samotní marxističtí revizionisté (Eduard Bernstein). Autor příliš nesleduje samotné obsahy diskuzí o sociální otázce, jako spíše platformy, kde se vedly, a její specifickou kulturní stránku. Z tohoto hlediska tak jde o výborně zvládnuté sociální dějiny možností intelektuální debaty ve středoevropském prostoru na přelomu 19. a 20. století.

Značný podíl na vysoké úrovni sborníku mají literárněvědné příspěvky. Ihned v první části publikace zaujme kritický text Lucie Kořínkové o tvorbě Stanislava Kostky Neumanna v době, kdy stál v čele časopisu *Nový Kult*. I když se Neumann v této době profiloval jako anarchista — argumentuje Kořínková — a ze svého časopisu chtěl udělat platformu pro anarchistické dělnictvo na severu Čech, zůstal paternalistou: dělník

3 Namátkou zmiřme práce Milan HLAVAČKA — Pavel CIBULKA a kol., *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*, Praha 2013; Milan HLAVAČKA — Pavel CIBULKA a kol., *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781–1939. Ideje — legislativa — instituce*, Praha 2015; Rudolf KUČERA, *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha 2013.

4 Eva BENDOVIÁ — Ivana JONÁKOVÁ — Roman PRAHL, *Na okraji davu: umění a sociální otázka v 19. století*, Plzeň 2014.

pro něj stále byl především objektem péče a výchovy. Obdobnou rétorikou hovořili „anarchisté olšanské vily“ i o ženách, jejichž lidský rozměr se pro ně „vyčerpával jejich sexualitou“ (s. 61). Revizionistický text poskytla i Dagmar Mocná, jež se snaží (a dojde, že přesvědčivě) vymanit dílo Jana Nerudy z úzkých mantinelů marx(-leninské) interpretace tohoto spisovatele jako ostrého kritika špatných materiálních poměrů českého lidu. Mocná naopak ukazuje místa, kde Neruda ironizoval klíše literárního realismu, či jeho zájem o hlubiny lidské duše a existenciální tóny jeho díla, které přehlušují materialistické důrazy. Po analytické stránce je dále zajímavý text Kateřiny Piorecké o městských perifériích v povídkách od Josefa Kajetána Tyla, zajímavou pramennou základnu pak využívá Blanka Hemelíková ve své studii o chudobě v satirickém humoru.

Zdánlivě nesouvisejícími texty jsou studie Hany Mášové a Stanislavy Musilové (Klečákové). Obě však spojuje propojování hned několika perspektiv, což se v obou případech ukazuje jako badatelsky velice plodný přístup. Mášová ve svém textu sleduje vývoj vědy o duševně nemocných, dějiny spíše neúspěšných návrhů na jejich socializaci spolu s architekturou ústavů, kde byli schraňováni. Propojování genderu a vězeňství zvolila jako svou perspektivu Musilová v rámci mikrohistorického příspěvku o ženě v trestním právu a trestněprávní praxi.

Ve výčtu zajímavých příspěvků (a přístupů) bychom mohli pokračovat. Některé studie však nedosahují metodologické ani empirické úrovně ostatních textů a jsou spíše antikvářsko-sentimentálního charakteru. Avšak ani to při četbě sborníku není tolik rušivé, jelikož tyto texty mohou obohatit obecné pohledy o lokální rozměr. Sborník tedy představuje široké spektrum možností studia chudoby či sociální otázky a může se tak stát inspirací pro další badatele.

Jakub Raška

Lucie CVIKLOVÁ, *Zlepšení norem týkajících se lidských práv LGBT menšiny z hlediska vývoje lidských práv v oblasti mezinárodního práva / Advancement of human rights of LGBT minority through the perspective of international human rights law, Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2013, 97 s., ISBN 978-3-659-44462-3*

Monografie Lucie Cviklové, v roce 2013 uveřejněná německým nakladatelstvím Lambert Academic Publishing na devadesáti sedmi stranách, je věnována problematice homosexuality v různých kulturních okruzích a postupnému zrovnoprávnění osob s jinou než heterosexuální orientací ve vybraných státech světa. Vývoj negativních a pozitivních práv LGBT menšiny je přitom kladen do souvislosti se společenským systémem či převažujícím náboženstvím v konkrétních zemích nebo společensko-kulturních souvislostech a autorka se snaží odpovědět na následující otázky: Jak se konkrétní náboženství, společnosti a zákonodárství vypořádaly a vypořádávají s nároky homosexuálně orientovaných lidských subjektů, kteří usilují o širší společenské uznání? Lze identifikovat společné znaky týkající se sociálních politik západních společností a křesťanských církví nebo je možné hovořit o podstatných rozdílech mezi těmito entitami? Je možné vyslovit hypotézu o souvislostech mezi náboženstvím a občanskými právy homosexuálně orientované menšiny?